

Jelena Radić Đozić*

Koncept energetske sigurnosti u suvremenim sigurnosnim studijama

Sažetak

Sintagma energetska sigurnost toliko je često korištena da se čini jasnom i razumljivom. To je samo privid, jer je njezina upotreba ustvari kontroverzna, često i preholistička, što upućuje na nedovoljnu razvijenost koncepta. Pod pojmom energetske sigurnosti raspravlja se o najrazličitijim pitanjima, koje na okupu drži pojam „energija” kao zajednički nazivnik. U ovome se radu polazi od toga da je aktualni rast važnosti koncepta posljedica nove uloge koju je plinska trgovina između EU-a i RF-a dobila nakon 2000., kao svojevrсна eksternalija njezina korištenja u politici moći, njezine politizacije i pokušaja sekuritizacije. Pokazat će se da je koncept uvriježen semantički konstrukt, no analitički prazan – pokriven je sektorom ekonomske, još više (vanjsko)političke sigurnosti. Razjašnjenje i redefiniranje koncepta energetske sigurnosti u aktualnom kontekstu pridonosi boljem teorijskom definiranju i dubljem razumijevanju empirijskih posljedica korištenja koncepta, koji već kao diskurzivna praksa određuje što se smatra problemom i može otežati ekonomsku suradnju.

Ključne riječi: energetska sigurnost; ekonomska sigurnost; politička sigurnost; energetska politika; redefiniranje

Uvod

Stvaranje i korištenje sintagme energetska sigurnost nužno upućuje na vezu energenata i sigurnosti i kao da „impregnira” (Ciuta, 2010) vezu između tih dvaju područja. Sveprisutnost i ustaljenost sintagme u političkom, medijskom i znanstvenom diskursu u 21. stoljeću navodi na dvije pretpostavke:

- da penjanje energetske pitanja visoko na dnevni red ukazuje na to da je riječ o „grupi pitanja koja se ozbiljno razmatraju odnosno privlače pažnju u političkom sustavu” (Princen i Rhinard, 2006) te

* dr. sc. Jelena Radić Đozić, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, jelenaradicdj@gmail.com.

– da je značenje koncepta jasno i razumljivo.

Prva pretpostavka je točna. Energetsku sigurnost važnim pitanjem smatraju mnoge države, međunarodne organizacije, Europska unija (EU), a tema je i mnogih međunarodnih i regionalnih foruma. Sintagma energetska sigurnost počela se ponavljati kao mantra (Čiković, 2008), postala je općeprihvaćen dio sigurnosnih agendi. Druga je pretpostavka manje točna. Usprkos sveprisutnosti, ustaljenosti, pa i dopadljivosti, upotreba sintagme je kontroverzna i zbudjujuća. I u javnom i u znanstvenom diskursu uz energetsku sigurnost vežu se najrazličitiji sadržaji, koje na okupu drži samo jedan zajednički nazivnik – energija. Uobičajeno je, primjerice, da se u rasprave o energetske sigurnosti uključuju pitanja utjecaja proizvodnje, transporta ili korištenja energenata na okoliš i na klimatske promjene; utjecaja dostupnosti energenata pojedincima na „energetsko siromaštvo” i slično. Postojanje desetina različitih definicija energetske sigurnosti ukazuje na nedovoljno jasno definiran sadržaj, a izostaje i jedinstveno mišljenje o vremenu nastanka koncepta,¹ kao i o razlozima rasta važnosti u 21. stoljeću. Energetska sigurnost postaje „višeslojan, kompleksan i dinamičan politički koncept, koji nudi ogroman potencijal za raznovrsne transteorijske i konceptualno izmiješane znanstvene rasprave” (Johnson, 2016: 71–72).

U političkoj znanosti ne postoji konsenzus ni oko jedinstvenog i apsolutno prihvaćenog značenja koncepta sigurnosti,² stoga ne iznenađuje što dovodenje energenata u vezu s konceptom sigurnosti izaziva još više nejasnoća. Posljedica je proliferacija često ambivalentnih značenja sintagme energetska sigurnost te njezina nekoherentna i difuzna upotreba, često i preholistička, što empirijski ne odgovara aktualnom kontekstu, a teorijski ukazuje na nedovoljnu razvijenost koncepta. Polazi se od teze da je „kontekstualni multiplicitet” (Ciuta, 2010) inkluzivniji, ali i konfuzniji, moguće i problematičan, jer je „u nedostatku jasne definicije energetska sigurnost postala krovni pojam za različite političke ciljeve” (Winzer, 2011: 2). Empirijska nekontestualiziranost, nedovoljna teorijska konceptualiziranost te potencijalna politička instrumentalizacija upućuju na potrebu analitičke operacionalizacije i preciziranja koncepta – potrebno ga je izbrusiti, kontekstualizirati i suziti.³ Nastojat će se pojasniti što i zašto se

¹ Prema Chesteru (2010: 889) primjerice, sintagma se pojavila „nakon Drugog svjetskog rata” i više je određuje kompleksnost sustava energetske opskrbe nego ovisnost o određenom primarnom izvoru energije.

² Nikodinovksa-Stefanovska (2018) drži sigurnost jednim od najvažnijih, ali i najosporavanijih konceptata u međunarodnim odnosima, koji je u 21. stoljeću potrebno rekonceptualizirati, kako zbog promjena u globalnom kontekstu, tako i zbog temeljne promjene u znanstvenom pristupu koji se odmakao od pozitivizma prema konstruktivizmu.

³ Cherp i Jewell (2011: 202) su ukazali na potrebu „ocrtavanja vjerodostojnih granica područja, formuliranja vjerodostojnih istraživačkih pitanja i razvoja metodološkog alata” za izučavanja energetske sigurnosti.

kaže i misli kada se u aktualnom kontekstu koristi sintagma energetska sigurnost, jer „izbor konceptualnih ograničenja ima važan utjecaj na ishode” (ibid, 3).

Riječ „sigurnost” u sintagmi energetska sigurnost upućuje na to da je riječ o sigurnosnom pitanju, za čije je istraživanje pogodan analitički okvir discipline sigurnosnih studija, kao poddiscipline međunarodnih odnosa. Sigurnosni studiji tradicionalno su izučavali vojne prijetnje sigurnosti države (nacionalnoj sigurnosti), ali je predmet istraživanja suvremenih sigurnosnih studija proširen na sve probleme u međunarodnom okruženju koji mogu predstavljati potencijalni problem za sigurnost države. Od kraja 1980-ih predmet izučavanja sigurnosnih studija sve su manje vojna pitanja – prijetnje fizičkom opstanku države, a sve više prijetnje koje ugrožavaju i druge nacionalne interese, pa je koncept sigurnosti proširen. Predstavnici Instituta za istraživanje sukoba i mira⁴ iz Kopenhagena (Kopenhaške škole) kao zagovornici proširenog koncepta sigurnosti uveli su nove sektore sigurnosti – osim vojnog, poznaju i ekonomski, politički, ekološki i društveni sektor sigurnosti. Svaki od sektora razlikuje se po vrsti prijetnji, pa prošireni koncept sigurnosti uključuje, osim tradicionalnih vojnih, i ne-tradicionalne vrste prijetnji koje se nisu oduvijek dovodile u vezu sa sigurnošću. Kopenhaška škola omogućila je uvođenje u koncept sigurnosti i novih objekata koje treba štiti, pa to nije više samo fizički opstanak nacionalne države. Sintagma energetska sigurnost dovodi u vezu energetska pitanja kao tradicionalno nesigurnosni sektor sa sigurnošću, no prošireni koncept sigurnosti Kopenhaške škole ne poznaje energetske sektor sigurnosti. Pitanje je ne pruža li dostatan analitički okvir za izučavanje energetske sigurnosti ili ne smatra koncept dovoljno važnim ili je možda koncept energetske sigurnosti već pokriven drugim sektorima sigurnosti?

Analitičko preciziranje koncepta energetske sigurnosti cilja na dvojak učinak. Prvo, očekuje se da će pridonijeti teorijskom razumijevanju koncepta. Cilj je izbjeći automatsko spajanje energenata i sigurnosti u jedinstven analitički konstrukt, istražiti sadržaj koncepta, ukazati na to da njegovo značenje nije fiksno, nego ovisno o vremenskom i prostornom kontekstu te ukazati na to da je upotreba sintagme u proširenom konceptu sigurnosti Kopenhaške škole analitički gledano nepotrebna. Drugo, očekuje se da će moguće olakšati razumijevanje empirijskih posljedica korištenja sintagme. Kada se govori o sigurnosti nužno je razjasniti prirodu sigurnosnih prijetnji jer pogrešno usmjereni strahovi mogu dovesti do loših političkih odgovora, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini (Goldthau, 2013: 523). U ovome se radu polazi od toga da je rast važnosti koncepta energetske sigurnosti u suvremenom kontekstu posljedica nove uloge koju je, zahvaljujući asimetričnoj međuovisnosti u korist RF-a, plinska trgovina između EU-a i RF-a dobila nakon 2000., kao svojevrsna eksternalija njezina korištenja u politici moći, njezine politizacije i pokušaja sekuritizacije.

⁴ Engl. *Conflict and Peace Research Institute* (COPRI).

Kontekstualiziranje i rast važnosti koncepta energetske sigurnosti

Koncept energetske sigurnosti dinamičan je koncept – njegova važnost raste odnosno pada u skladu s kontekstom (vremenskim, strukturalnim, geografskim, ideacijskim), a mogu varirati i njegova značenja, što otvara prostor alternativnom razumijevanju i alternativnim definicijama. Stoga je koncept nužno kontekstualizirati jer „su kontekstualni čimbenici od središnjeg značaja za razumijevanje kako sigurnost djeluje u različitim kontekstima” (McDonalds, 2008: 18). Prijetnje kojima su određene države izložene u određenom vremenskom i prostornom kontekstu vezano uz energetske sektor mogu biti objektivne, materijalne (primjerice fizička opskrba energentima), ali i subjektivne, pod utjecajem subjektivnih percepcija aktera.⁵ To što koncept energetske sigurnosti nije fiksna (Prontera, 2017: 5) i što se konstantno razvija (Chester, 2010: 887) ukazuje na to da je politička konstrukcija koja ima „različita značenja u različitim kontekstima i za različite aktere” (Jewell i Cherp, 2014: 420). To upućuje na konstruktivističku i interpretativističku prirodu koncepta energetske sigurnosti i na njegovo potencijalno uklapanje u poimanje sigurnosti Kopenhaške škole, koja se odmaknula od čistog pozitivizma i u tradicionalnu realističku paradigmu koncepta sigurnosti uvela konstruktivističke elemente.⁶

Koncept energetske sigurnosti prvi se put pojavio u javno-empirijskom (političkom i medijskom) te znanstvenoteorijskom diskursu sredinom 1970-ih kada su države članice OPEC-a koristile naftu i trgovinu njome za jačanje moći radi ostvarivanja određenih vanjskopolitičkih ciljeva – koristile su je kao instrument tvrde moći prema SAD-u i nekim zapadnoeuropskim državama koje su politički i vojno davale podršku Izraelu. Prema Entmanu (1993), na dolazak nekog pitanja na dnevni red utječe njegova važnost, ono što pitanje jeste, ali i ono kako je predstavljeno, njegovo uokvirivanje kao sigurnosno, što ga čini uočljivijim, smislenijim, lakše pamtljivim za publiku. Dolazak pitanja pouzdane opskrbe naftom visoko na političke dnevne redove zadovoljilo je oba kriterija:

- postalo je važno jer je korištenje trgovine naftom u vanjskopolitičke svrhe prema ciljanim državama jako podiglo cijenu tog energenta neophodnog za ekonomsko i vojno funkcioniranje država i
- dobilo je sigurnosnu dimenziju, uokvirano je kao pitanje energetske sigurnosti, s tim da je atribut „energetski” u sintagmi u tadašnjem kontekstu bio sinonim za energent naftu.

⁵ Na percepcije aktera mogu utjecati i njihove različite uloge u energetske transakcijama – države mogu biti izvoznice, uvoznice, tranzitne države.

⁶ Razlikovanje Arnolda Wolfersa (1952) između objektivne i subjektivne sigurnosti, koja može voditi precjenjivanju ili podcjenjivanju vjerojatnosti prijetnji, ukazuje na prisutnost interpretativističkih i konstruktivističkih ideja u realizmu.

Pojam sigurnosti u međunarodnim odnosima ima korijene u tradiciji politike moći (Buzan et al., 1998: 21), a korištenje naftne trgovine u politici moći dovelo je taj vanjskotrgovinski odnos u područje sigurnosti. Nakon što je odgovor pronađen 1974. u okviru novoosnovane Međunarodne organizacije za energiju (IEA) putem uvođenja mjera za prevenciju i upravljanje krizama opskrbe naftom, pitanje opskrbe energentima (naftom) izgubilo je na važnosti, njegova je sigurnosna dimenzija potisnuta u korist ekonomske, a energenti su poput svake druge vrste robe postali ponovno podložni tržišnim pravilima.

Sintagma energetska sigurnost ponovno se počela pojačano pojavljivati visoko na političkim i sigurnosnim dnevnim redovima država i međunarodnih organizacija, odnosno nadnacionalnih integracija u 21. stoljeću, iako nije bilo empirijski zabilježnog ponovnog pokušaja korištenja nafte kao instrumenta moći za ostvarivanje cilja utjecanja na vanjsku politiku. Prema Natorskom i Surrallésu (2008), rusko-ukrajinska plinska kriza 2006. bila je ključni događaj koji je pokazao da u energetskoj (ovaj put plinskoj) trgovini postoji kritična veza političkih i ekonomskih *čimbenika*. Do prekida opskrbe plinom Ukrajine te godine došlo je zbog nesuglasica oko cijene plina koju je RF odlučio podići formalno iz ekonomskih razloga (na temelju odluke Dume iz 2005. o uvođenju tržišnih kriterija u trgovinu plinom za sve kupce), no na visinu cijene⁷ više su utjecali politički razlozi – u Ukrajini je 2004. nakon Narančaste revolucije na vlast došla prozapadna vlada koja je najavljivala ulazak u EU te spominjala otkazivanje ugovora o stacioniranju ruske Crnomorske flote na Krimu. Kako je preko Ukrajine u to vrijeme tranzitiralo 80 % ruskog plina namijenjenog EU, prekid opskrbe Ukrajine plinom ugrozio je sigurnu opskrbu EU-a plinom, koji je tada prvi put osjetio posljedice ruskog shvaćanja plinske trgovine kao instrumenta tvrde moći.⁸ Osvješćivanje EU-a o mogućim posljedicama ruskog korištenja plinske trgovine kao instrumenta moći promijenilo je njegovu percepciju prirode ovisnosti o ruskim energetskim izvorima.

Ta prva rusko-ukrajinska plinska kriza imala je konkretne posljedice na politiku i znanost. Dokaz tomu je dolazak energetske sigurnosti visoko na dnevni red i u političkom i u publicističkom diskursu te rast broja znanstvenih radova na temu energetske sigurnosti upravo nakon tog ključnog događaja. Finon i Locatelli već su 2008. zabilježili da je strah potaknut prekidom opskrbe plinom 2006. alarmirao političare, medije i znanstvenike, pa je „napisana ogromna količina radova o odnosima između

⁷ U to je vrijeme RF tražio od Ukrajine cijenu od 160\$ za 1 mlrd m³ plina, a od Bjelorusije 105\$, iako je Bjelorusija, za razliku od Ukrajine, potpuno ovisila o uvozu plina iz RF-a i uvozila je manju količinu plina od Ukrajine iz RF-a (20 mlrd m³ u odnosu na 25 mlrd m³ godišnje).

⁸ RF je i prije dolaska Putina na vlast početkom 2000-ih prijetio obustavom ili obustavljanjem plinsku trgovinu, prijetio preusmjeravanjem plina ili povećanjem cijene plina te povećavao odnosno smanjivao cijenu plina ovisno o političkim preferencijama, ali samo u odnosu na „države bližeg inozemstva,” države sljednice bivšeg SSSR-a.

država članica EU i Rusije vezano uz plin.” Azzuni i Breyer (2018) utvrdili su u dijakronijskom pregledu znanstvene literature na temu energetske sigurnosti od 1970. do 2018. da je učestalost definiranja koncepta energetske sigurnosti znatno porasla nakon 2006. Autori taj podatak nisu doduše doveli u vezu s prvom plinskom krizom, kada je po prvi put od uspostave plinske trgovine između EU-a i RF-a došlo do obustave isporuke plina EU-u, no rezultat njihova istraživanja upravo to potvrđuje. U EU je došlo do snažnijeg vezivanja energetske politike uz zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, a pitanje energetske sigurnosti postupno se sve više penjalo po dnevnom redu EU. U Europskoj sigurnosnoj strategiji (EU, 2003) energetska sigurnost se uopće ne spominje, ali se u Izvješću o implementaciji te strategije (EU, 2008) ističe se da energetska sigurnost predstavlja „novi izazov za sigurnosnu politiku EU” te da su „energenti glavni čimbenik u odnosima EU-Rusija.” Uslijedila je nova rusko-ukrajinska plinska kriza 2009., a zatim 2014. kriza u odnosima između RF-a i Ukrajine – ne energetske, nego političko-vojne prirode s implikacijama na političke te potencijalnim implikacijama na energetske odnose između RF-a i EU. Iste je godine EU donio strategiju vezanu isključivo uz energetska sigurnost – Strategiju europske energetske sigurnosti (Europska komisija, 2014), a godinu dana poslije krenuo je u stvaranje Europske energetske unije (Europska komisija, 2015).

Razvidno je da je koncept energetske sigurnosti dobivao na važnosti u različitim povijesnim i geopolitičkim kontekstima u skladu s kojima mijenja aktere i sadržaj. Različite teorijske perspektive također donose različite fokuse i različita razumijevanja. Kontekstualiziranje energetske sigurnosti samo iz realističke perspektive i samo u jednom vremenskom kontekstu (u vrijeme naftnih kriza 1970-ih između OPEC-a i nekih država OECD-a, velikih uvoznica nafte) rezultiralo bi pogrešnom konceptualizacijom energetske sigurnosti u današnjem kontekstu. U to vrijeme i iz te perspektive energetske prijetnje vezivale su se uz naftu, koja je postala cilj, a odgovori su se vezali uz vojne aktivnosti u cilju osiguranja opskrbe naftom ili uspostave kontrole nad izvorima naftom radi zadovoljenja ekonomskih i vojnih potreba. Kada se kontekst promijeni (vremenski i geopolitički), „prihvaćene definicije mogu postati nedostane ili čak zbunjujuće ukoliko zadrže tradicionalno značenje,” a „pokušaj primjene starih definicija na izmijenjeni karakter svijeta pokazuje limite” (Nikodinovska, 2018: 15).

Prema Azzuniju i Breyeru (2018: 5), stalni rast broja definicija koncepta energetske sigurnosti prethodnih godina „govori o neslaganju u znanstvenoj zajednici kako se nositi s tim pitanjem,” kao i o tomu da znanstveni istraživači miješaju koncept s drugim terminima ili daju nejasne definicije.⁹ Koncept energetske sigurnosti dobio je ponovno na važnosti nakon 2000-ih kada je RF počeo koristiti plinsku trgovinu u politici moći radi jačanja moći utjecanja, najprije u odnosu na postsovjetske države

⁹ Azzuni i Breyer se doduše zalažu za holističko konceptualiziranje energetske sigurnosti.

kako bi ih zadržao u sferi svog utjecaja, a zatim i u odnosu na države članice EU-a, kao najvećeg kupca ruskog plina, kako bi utjecao na njihove vanjskopolitičke preferencije o promjenama *statusa quo* u međunarodnom sustavu. Najčešće spominjana vrsta energenta u aktualnom diskursu energetske sigurnosti je plin; atribut u sintagmi odnosi se ustvari na plin, pa je sintagmu energetska sigurnost u aktualnom kontekstu moguće zamijeniti sintagmom plinska sigurnost. Objektivna prijetnja prekidom opskrbe plinom u EU ojačana je subjektivnim percepcijama te se iznose argumenti o mogućim učincima ovisnosti EU-a o ruskom plinu, pitanje se nastoji prezentirati kao sigurnosna prijetnja koja traži njegovo „uokvirivanje kao specijalne vrste politike ili nečega iznad politike” te „korištenje izvanrednih mjera” (Buzan et al., 1998: 23, 28), odnosno rječnikom Kopenhavske škole pokušava ga se sekuritizirati. Sintagma energetska sigurnost u aktualnom kontekstu podrazumijeva sigurnu opskrbu plinom i onemogućavanje korištenja trgovine plinom za utjecanje na vanjsku politiku.

Neslaganja u znanstvenoj zajednici oko značenja nekog koncepta pojačavaju potrebu za njegovim kontekstualiziranjem. To za politološke koncepte nije neuobičajeno – pojmovi u međunarodnim odnosima, pa tako i sigurnosnim studijama, konstruiraju se u skladu s određenim kontekstom (vremenskim, ideološkim, geografskim, strukturalnim itd.). To ukazuje na potrebu razjašnjenja nekoliko pitanja:

- što znači (kako definirati) koncept čiji se sadržaj očigledno mijenja s obzirom na kontekst
- kako se koncept energetske sigurnosti uklapa u suvremene sigurnosne studije čije je distinktivno obilježje proširivanje i produbljivanje koncepta sigurnosti te odmak od pozitivizma.

Preholistička upotreba koncepta energetske sigurnosti u 21. stoljeću

Bogata znanstvena produkcija i brojni javnopolitički istupi na temu energetske sigurnosti u 21. stoljeću nisu znatno pridonijeli raspetljavanju tog konfuznog koncepta. Mogući su razlozi kompleksnost energetske sektora i ambivalentnost, polivalentnost (Ciuta, 2010) prirode energenata. Energetski sektor obuhvaća različite vrste energenata (ugljen, naftu, plin, nuklearno gorivo, obnovljive izvore energije i neke druge, tehnološki još nedostavno razvijene izvore energije poput vodika), podrazumijeva različite sektore ekonomskih aktivnosti (proizvodnju, transport, distribuciju, skladištenje, potrošnju), a pretpostavlja i postojanje različitih aktera (država proizvođača, opskrbljivača, potrošača, tranzitnih država, a tu su i energetska poduzeća, osobito ako su u vlasništvu ili pod kontrolom države), od kojih svaki ima svoje interese i svoju perspektivu gledanja i na energetske politiku i na energetske sigurnost. Kompleksnost i važnost energetske sektora pretpostavlja njegovu izloženost raznolikim i višedimenzionalnim

prijetnjama, ali to nije dovoljan razlog da sve prijetnje vezane uz energetske sektor postanu sigurnosna pitanja.

Energenti imaju implikacije na ekonomski, okolišni, vojni, politički, ali i socijalni sektor na nacionalnoj razini, odnosno na geopolitičku sigurnost i klimatske promjene na globalnoj razini, a za različite aktere mogu značiti različite stvari. Oni su komercijalno dobro, vrlo lukrativno zbog geografski ograničene prisutnosti i koncentrirane proizvodnje. U tom su slučaju roba kojom se trguje na komercijalnoj osnovi ili su važan faktor proizvodnje, čije odsustvo ili rast cijene može ugroziti funkcioniranje odnosno kompetitivnost nacionalne ekonomije na razini države ili poduzeća na subnacionalnoj razini, što utječe i na blagostanje, pa je riječ o ekonomskoj sigurnosti države. Energenti su i javno dobro, koje služi zadovoljavanju funkcionalnih potreba države odnosno društva, omogućuje pružanje različitih usluga (transporta, grijanja), a njegovo odsustvo ili rast cijene ne vodi doduše uništenju, nego disfunkcionalnosti države odnosno društva. Energenti mogu biti i strateško dobro koje može utjecati na međunarodne odnose. U tom se slučaju koriste kao instrument koji može multiplicirati državne kapacitete na dva načina: a) kao direktan instrument jačanja vojne moći i u tom slučaju njihovo odsustvo ili rast cijene vodi ograničavanju vojnih – obrambenih ili napadačkih mogućnosti jer su neophodni za pogon vojne mašinerije, pa se oko izvora energenata, najčešće nafte, vode sukobi, često vojne naravi, ili b) kao indirektan instrument jačanja vanjskopolitičkog utjecaja, pa njihovo posjedovanje iz perspektive izvoznika može omogućiti kontrolu ili čak dominaciju nad drugom državom, a njihovo odsustvo ili rast cijene iz perspektive uvoznika može voditi podložnosti vanjskopolitičkim utjecajima. Korištenje energenata kao strateškog dobra najčešće pretpostavlja žrtvovanje ekonomske učinkovitosti iz vojnih ili političkih razloga.

Radovi čija je tema energetska sigurnost pokušavaju u vezu sa sigurnošću dovesti sve ili barem nekoliko vrsta energenata. Međutim, postoje velike razlike između organizacije naftnog odnosno plinskog tržišta, pa će „primjena koncepta energetske sigurnosti na plinsko tržište rezultirati drugačijim značenjem nego kada se primjenjuje na naftno tržište” (Chester, 2010: 891). RF je, iako bogat i jednim i drugim energentom (doduše relativno bogatiji plinom kao prva država na svijetu po dokazanim zalihama plina), odabrao upravo trgovinu plinom kao instrument moći, a ne trgovinu naftom. Razlozi tomu su način organizacije tržišta i način transporta. Plinska trgovina je regionalna, a ne globalna. Izbor vrste transporta nafte je širok – može se transportirati naftovodima, brodovima, željeznicom, kamionima. Plin se uglavnom transportira plinovodima, koji fiksno povezuju državu izvoznicu i državu uvoznicu, a drugi načini transporta su ograničeni – izborom transporta (uz određene preduvjete to može biti LNG brod), količinom i cjenovnom neprihvatljivošću. Stoga nije lako ostvarivo preusmjeravanje trgovine plinom, supstitucija jednog izvora plina drugim, što plin u

usporedbi s naftom čini puno potentnijim instrumentom moći. Osim toga, plin je sve konkurentniji zbog rasta potražnje tog ekološki najprihvatljivijeg fosilnog energenta.

Radovi čiji je predmet interesa energetska sigurnost često ustvari analiziraju energetske politiku i tako dokidaju razliku između energetske sigurnosti kao pitanja visoke politike i energetske politike kao pitanja javne politike. Teško određiva priroda energenata, njihova polivalentnost jedan je od uzroka poteškoća u razlikovanju energetske politike od energetske sigurnosti. Analitičko razlikovanje između različitih dimenzija energetske politike spriječit će izjednačavanje i olakšati razlikovanje između energetske politike i energetske sigurnosti, omogućiti odabir pravog okvira za predstavljanje nekog pitanja kao sigurnosnog te olakšati definiranje koncepta energetske sigurnosti. Samo jedna od dimenzija energetske politike, ona sigurnosna, legitimira uspostavu veze energenata sa sigurnošću, pa je koncept energetske sigurnosti nužno ograničiti na sigurnosnu dimenziju energetske politike. Kao pomoć u razlikovanju između različitih dimenzija energetske politike vrlo je korisna europska energetska politika, koja zbog svojih temeljnih ciljeva (kompetitivno unutarnje energetske tržište, sigurna opskrba energentima po prihvatljivim cijenama i borba protiv klimatskih promjena) počiva na trima stupovima, ima tri dimenzije i može se uokviriti na tri različita načina. Kod ekonomske je dimenzije u fokusu kompetitivnost cijene, kod ekološke su u fokusu okolišna održivost i klimatske promjene, a kod sigurnosne je fokus na osigurnoj opskrbi. Te su dimenzije s vremenom dobivale odnosno gubile na važnosti (sigurnosna je dobila na važnosti kada se shvatilo da se ovisnost o opskrbi može koristiti kao politički instrument), mogu se nadopunjavati (energetska učinkovitost može umanjiti probleme sa sigurnošću opskrbe, a smanjivanjem izdataka za energente dodatno pozitivno utjecati na ekonomiju), ali su često nekompatibilne, nekoherentne, osobito ako se isti problem ocjenjuje različito, ovisno kojoj dimenziji energetske politike dajemo prednost.

Kod plinske trgovine između EU-a i RF-a najveća je napetost između ekonomskog okvira, kada je u prvom planu maksimizacija profita, i sigurnosnog okvira, kada je u prvom planu maksimiziranje moći i utjecaja u cilju ishođenja kooperativne vanjske politike. U tom je slučaju zahtjev za povećanjem učinkovitosti u suprotnosti sa zahtjevom za smanjenjem osjetljivosti odnosno ranjivosti na prekid opskrbe, pa povećanje blagostanja može značiti smanjenje relativne moći. Primjerice, smanjivanje udjela ruskog plina u ukupnom uvozu plina neke države dugoročno pridonosi energetske sigurnosti države, ali je kratkoročno ekonomski neisplativo – ruski plin koji stiže plinovodima cjenovno je konkurentniji od drugih izvora i načina transporta plina. Breede (2015) tu napetost drži inherentnom energetske resursima – oni su uvijek oskudni, pa ekonomska učinkovitost uvijek znači žrtvovanje otpornosti u smislu obrane od nesigurnosti; sustav otpornosti je po definiciji neučinkovit, jer pretpostavlja toleriranje određenog stupnja neučinkovite redundantnosti, tzv. pojačivača sigurnosti, čak i u

odsustvu prijetnje. Kada govorimo o energetske sigurnosti fokus je na sigurnosnoj dimenziji energetske politike država i energentima kao strateškom dobru, kao instrumentu moći koji pridonosi moći (vanjsko)političkog utjecanja. To dovodi energente i trgovinu njima u područje sigurnosti, jer „kada se koristi moć ili se barem prijeti korištenjem moći problem automatski postaje sigurnosno pitanje” (Kolodziej, 2004). U takav koncept energetske sigurnosti u potpunosti se uklapa plinska trgovina između EU-a i RF-a, jer se u 21. stoljeću počela odvijati u kontekstu u kojem je dobila ulogu koja je tu trgovinu pretvorila u važno političko i sigurnosno pitanje.

Većina znanstvenika inzistira na holističkom pristupu i na sveobuhvatnoj definiciji energetske sigurnosti. Yergin (2006) traži proširenje definicije energetske sigurnosti „kako bi se nosila s izazovima globaliziranog svijeta,” jednako kao i Goldthau et al. (2015) koji u istraživanje uključuju i „energetsko siromaštvo.” Von Hippel et al. (2011) zalažu se za razjašnjenje koncepta, odmicanje od konvencionalnog ograničavanja na siguran pristup energentima, ali im je u fokusu ublažavanje ekonomskih i vojnih učinaka prekida opskrbe energentima. Chester (2010) zagovara „holističku konceptualizaciju energetske sigurnosti” koja će prepoznati vremenski aspekt i heterogenost energetskog tržišta koristeći četverodimenzionalne kriterije na svaku vrstu energenata: dostupnost, adekvatnost kapaciteta, prihvatljivost cijene i održivost. Prontera (2017: 4–5) drži da bi holistički pristup donio „s sofisticiraniju analizu energetske sigurnosti i omogućio pokrivanje šireg opsega rizika poput tradicionalnih manipulacija i kartelizacije tržišta od strane država proizvođača do terorističkih napada i prirodnih katastrofa.”

Sovacool i Mukherjee (2011: 5343) pak smatraju da pojam energetske sigurnosti „može biti ili preuzak, na način da osporava sveobuhvatnost energetske izazova, ili preširok, kada mu nedostaje preciznost i koherentnost,” a Cherp (2012) traži „prioritiziranje kako ne bi došli do ekstenzivno široke definicije koncepta.” U ovome se radu zastupa teza da pojam treba konceptualno izbrusiti, ali i suziti, jer će to smanjiti konfuziju koja nastaje preholističkom, preširokom primjenom koncepta. Nastoji se izbjeći koncept Ciutine (2010) „totalne” energetske sigurnosti (naziva je i „banalnom”), prema kojem energenti utječu na sve, jer to implicira da energetska sigurnost znači sigurnost svega (resursa, proizvodnje, elektrana, transportnih mreža, distribucijskih čvorišta, modela konzumiranja), posvuda (naftnih polja, cjevovoda, elektrana, benzinskih stanica, domova) i protiv svega (opadanja resursa, globalnog zagrijavanja, prekida opskrbe, terorizma).

U aktualnom je kontekstu predmet interesa sigurnosnih studija sigurnosna dimenzija plinske politike (trgovine), kao jedne od energetske politike, i njezin utjecaj na oblikovanje vanjske politike. Fokus je na vezi između plina, trgovine, ovisnosti, moći i sigurnosti, na dijelu energetske sigurnosti koja se podudara s (vanjsko)političkom sigurnošću. Ekonomsku dimenziju plinske trgovine potrebno je integrirati u analizu kako bi se pokazalo da ekonomski, odnosno tipični vanjskotrgovinski parametri

moгу biti iskorišteni kao „đavolji potencijal” (Hirschman, 1980) za jačanje plinske trgovine kao instrumenta moći te da različito uokvirivanje pitanja plinske trgovine (kao političko-sigurnosnog odnosno ekonomskog) dovodi do različitih odgovora i napetosti između zagovornika jednog odnosno drugog okvira, pa rezultira primjerice neuspjehom sekuritizacije plinske trgovine između EU-a i RF-a.

Kopenhaška škola sigurnosnih studija i energetska sigurnost

U tradicionalnim sigurnosnim studijama 20. stoljeća, temeljima na realističkoj perspektivi tumačenja svijeta, primarnu ulogu u analizi sigurnosti imali su država i moć. Država je bila referentni objekt koji je trebalo štiti od upotrebe ili prijetnje upotrebom vojne sile, a sigurnost se tražila kroz vojnu moć. Sigurnost se tumačila u vojnim terminima, a sigurnosne prijetnje kao nešto što predstavlja prijetnju (uglavnom fizičkom) opstanku države. U suvremenim sigurnosnim studijama nema konsenzusa oko jedinstvene definicije sigurnosti, ali postoji oko prijetnji (Collins, 2016: 2). U svakom slučaju, upotreba sile ili prijetnja upotrebom fizičke, vojne sile više nije sinonim za sigurnosne, nego strateške studije. Kopenhaška škola je 1980-ih ponudila vertikalno i horizontalno proširen koncept sigurnosti, što podrazumijeva odmicanje od sigurnosti isključivo država i od isključivo vojnih aspekata sigurnosti koji su prevladavali u hladnoratovskim sigurnosnim analizama, a kako bi se stekao sveobuhvatniji uvid u pojave i procese vezane uz sigurnost u međunarodnim odnosima. Prema produbljenom (vertikalno proširenom) konceptu sigurnosti, sigurnosna pitanja se, osim na državnoj razini, razmatraju i na razini pojedinca, nevladinih organizacija, regija, cijelog sustava. Produbljen koncept sigurnosti nema značajnog utjecaja na koncept energetske sigurnosti, jer kada govorimo o energetske sigurnosti u fokusu analize je i u povijesnom i u aktualnom kontekstu razina države, koristi se državocentričan pristup tradicionalnih sigurnosnih studija.

Kopenhaška škola definira sigurnosne prijetnje kao „egzistencijalne prijetnje referentnom objektu” (Buzan et al., 1998: 21–25). Egzistencijalna prijetnja pretpostavlja pitanje opstanka, preživljavanja, pa se sigurnost države prioritetno i nadalje vezuje uz tradicionalnu fizičku sigurnost države. Međutim, horizontalno proširen koncept sigurnosti Kopenhaške škole razlikuje pet sektora sigurnosti – vojni, politički, ekonomski, ekološki i društveni; svaki od njih ima različit referentni objekt i u svakom se razlikuje priroda prijetnje. „Ono što predstavlja egzistencijalnu prijetnju nije isto u različitim sektorima” (Buzan et al., 1998: 27), pa se pitanje preživljavanja u različitim sektorima sigurnosti može odnositi na neki kolektivitet (primjerice državu), ali i na neki konstitutivni princip (primjerice državni ili vanjskopolitički suverenitet). Sektori su „različite arene diskursa u kojima raznolikost različitih vrijednosti može biti u fokusu borbe za moć,” primjerice suverenitet, bogatstvo, identitet, održivost, pa su važni

jer odražavaju što ljudi čine govorom kada dodaju „sigurnost uz sektorske indikatore” (Buzan et al., 1998: 195–6).

Veza energenata, energetskog sektora i sigurnosti u konceptu energetske sigurnosti naizgled se uklapa u horizontalno prošireni koncept sigurnosti Kopenhaške škole, koji u vezu sa sigurnošću dovodi netradicionalne prijetnje – osim prijetnje upotrebom fizičke (vojne) moći, sigurnosti države može se prijetiti i na nevojni način. Jedan od njih je korištenjem plina kao strateškog dobra, plinske trgovine kao instrumenta moći koji pridonosi moći utjecanja. Međutim, Kopenhaška škola ne poznaje energetske sigurnosti. Christou i Adamides (2013) upozorili su da je u sigurnosnoj agendi Kopenhaške škole, limitirano proširenoj na pet sektora sigurnosti, energija „ostala nejasna bilo kao referentni objekt, bilo kao potencijalni šesti sektor.” Istodobno su zaključili da se prijetnje povezane s energijom ionako obično definiraju u ekonomskim, političkim i vojnim terminima, pa bi zaslužile sektor samo kada bi se kao kriterij uzimala frekventnost diskursa vezanih za energetske prijetnje. Neki pak autori (primjerice Natorski i Herranz Surralles, 2008: 17) drže da se zbog kompleksne prirode energenata sigurnost vezana uz njih može izučavati u većini od spomenutih pet sektora. Problem je i semantičke prirode – upitno je označuje li sintagma energetska sigurnost prikladno sadržaj? Pitanja koja treba razjasniti su:

- kojem se referentnom objektu na razini države prijeti kada se govori o energetske sigurnosti danas
- što treba osigurati od korištenja ili prijetnje korištenjem plinske trgovine kao instrumenta moći
- je li ugrožen energetske sektor, ekonomija države ili pak autonomna vanjska politika države.

Odgovori na ta pitanja pomoći će u definiranju koncepta energetske sigurnosti.

Energetske se prijetnje često vezuju uz ekonomski sektor sigurnosti. U ekonomskom sektoru sigurnosti referentni objekt je teže odrediti – obično se štiti globalni ekonomski sustav od sistemskih rizika, neovisnost ili kompetitivnost nacionalne ekonomije te, iznimno jer su u liberalnoj ekonomiji prepušteni zakonima tržišta, strateški važni ekonomski subjekti. Primijenjeno na energetske sektor, u okviru ekonomskog sektora sigurnosti štiti se ekonomska dimenzija energetske politike, osobito onaj njezin vanjski dio koji uključuje vanjske izvore energenata. Kopenhaška škola (Buzan et al., 1998: 98) locira energetske prijetnje, referirajući se na naftne krize sredinom 1970-ih, u ekonomske prijetnje s političkim motivima, a energente (ponovno naftu) smatra utrživom robom na globalnom tržištu (što ne vrijedi za plin). Energetsku ovisnost o vanjskoj opskrbi ekonomski uokviruje, pa je fokus na (ne)učinkovitosti, što se podudara s identitetom EU-a kao aktera koji zastupa i izvozi slobodnotržišne ideje s ciljem osiguranja ekonomskog rasta. Kopenhaška škola dopušta i „jasnu i legitimnu sekuritizaciju nacionalne ekonomije” u slučaju kada „država nije samodostatna glede resursa

potrebnih za ... industriju, (pa) treba pristup vanjskim opskrbljivačima ... (a) ta je potreba ugrožena" (ibid., 1998: 105). Mnogi autori se slažu da je prijetnja prekidom opskrbe plinom prijetnja ekonomskoj sigurnosti države koja u tom slučaju neće imati dostatno plina za zadovoljavanje potreba gospodarskih subjekata ili stanovništva, a što negativno utječe na ekonomski rast i blagostanje.¹⁰ Kako je u aktualnom kontekstu ključno pitanje kako se trgovinski odnos i asimetrična međuovisnost koja iz njega proizlazi koristi za stjecanje moći i kako se to nastoji spriječiti, pogrešno bi bilo fokusirati se isključivo na ekonomski sektor sigurnosti.

U političkom sektoru sigurnosti Kopenhavske škole referentni objekt je ono što konstituira državu – suverenitet, legitimitet, autoritet. Suverenitet ima veze s vanjskom politikom. Christou i Adamides (2013) definiraju vanjskopolitički suverenitet kao samostalnost u odlučivanju o odnosima s drugim državama i smatraju da pitanje suvereniteta, jednako kao i identiteta, može biti smatrano pitanjem preživljavanja.¹¹ Kopenhavska škola smatra da će vanjska politika kao referentni objekt biti ugrožena kada država „neće biti slobodna voditi je na svoj način” (Buzan et al., 1998: 24). To se podudara s Morganovim (2010: 30) konceptom sigurnosti države koju čine četiri elementa: fizička sigurnost, politička autonomija, razvoj i vlast, pri čemu su razvoj i vlast manje bitni elementi. Autonomiju Morgan definira kao slobodu od obveze primanja naredbi i od kontrole drugih, što je povezuje sa suverenosti.¹²

Sektorski pristup Kopenhavske škole upućuje na to što ljudi čine govorom kada dodaju „sigurnost uz sektorske indikatore” (Buzan et al., 1998: 195–196). Stoga atributni dio sintagme koji se vezuje uz riječ „sigurnost” u pravilu objašnjava referentni objekt koji ima sigurnosni legitimitet, legitimno pravo pozivati se na opstanak (Buzan et al., 1998: 36); njega ili njegovo postojanje treba štiti jer se njegova egzistencija smatra ugroženom. U sintagmi energetska sigurnost to nije slučaj – referentni objekt kojemu se prijeti, a koji treba „preživjeti” nije energetska sektor druge države, nije cilj uništiti ili naštetiti energetska industriji kojoj su energenti sredstvo za rad, energetskim poduzećima koja na poslovima vezanima za energente stvaraju dobit ili ljudima koji koriste energente za grijanje ili transport. To jesu moguće ekstrenalije korištenja plinske

¹⁰ Primjerice, Dent (2010: 243) sigurnost opskrbe ubraja u ekonomsku sigurnost i definira kao osiguranje ključnih lanaca koji uključuju vanjske izvore, a radi zadržavanja općih sposobnosti i interesa gospodarstva da osigura prosperitet te zadrži ili poboljša konkurentnost.

¹¹ Prema Christou i Adamidesu (2013), moderna država počiva na ideji suvereniteta, unutarnjeg i vanjskog. Unutarnji suverenitet definiraju kao ekskluzivno pravo na samostalno vladanje nad određenim teritorijem i njegovim stanovništvom.

¹² Za Morgana (2010: 30–31) države imaju najrazrađeniju političku autonomiju na svijetu, a režimi i vođe često povezuju preživljavanje s autonomijom – primjerice ne žele tražiti pomoć kako ne bi morali pristati na uvjete pod kojima se nudi, jer ako izgube autonomiju mogu vrlo lako izgubiti i moć i autoritet – kroz vanjsko uplitanje može im pasti legitimitet u očima građana.

trgovine kao instrumenta tvrde moći koje pomažu u realizaciji višeg cilja – osnaživanja moći utjecanja na vanjsku politiku drugih država. Korištenjem plinske trgovine kao instrumenta moći RF ne želi ugroziti plinsku sigurnost EU-a niti ekonomski oslabiti EU, nego želi ojačati moć utjecanja na EU kako bi EU djelovao u skladu s ruskim vanjsko-političkim ciljevima. Referentni objekt kojem se prijeti tako je više vanjskopolićka sigurnost EU-a, njegova suverenost, autonomija njegovo vanjskopolićkog odlučivanja.

Ciljano rusko korištenje plina kao strateškog dobra i plinske trgovine kao instrumenta moći u cilju jačanja moći utjecanja na vanjsku politiku EU-a predstavlja ne-tradicionalni izazov – ne fizičkoj, ni isključivo ekonomskoj, već pretežitom političkoj sigurnosti država, vanjskopolićkom suverenitetu. U cilju očuvanja autonomije vanjskopolićkog odlučivanja kao jedan od odgovora u okviru EU-a se pokušalo sekuritizirati plinsku trgovinu. Može se zaključiti da pitanje energetske ovisnosti u plinskoj trgovini i EU i RF politički uokviruju, pa referentni objekt „energetske prijetnje” u aktualnom kontekstu postaje autonomija vanjskopolićkog odlučivanja države, sloboda od obveze primanja naredbi i kontrole od strane drugih, od vanjskog uplitanja. To pokriva politički sektor sigurnosti Kopenhaške škole koji čine unutarnja i vanjska politika. U konkretnom se slučaju plinska trgovina koristi kao instrument moći radi jačanja moći utjecanja nad političkim (unutarnjim) strukturama neke države kako bi se slomila ili oslabila autonomija njihovog vanjskopolićkog odlučivanja.¹³ Prepoznao je to i Europski parlament (2012: t.37), kada je ustvrdio da „rastuća ovisnost EU o uvoznim fosilnim energentima ... može imati značajan učinak na neovisnost donošenja odluka u drugim političkim područjima.”

Predstavnici Kopenhaške škole nemaju potrebe u svoj prošireni koncept sigurnosti uvoditi energetska sigurnost kao poseban sektor sigurnosti. Ono što se naziva energetska sigurnost ima malo veze s energetikom, a puno više veze sa sigurnošću. Koncept energetske sigurnosti instrumentalno jeste vezan za energetska sektor, ali ne implicira referentni objekt – to nije energetska sektor bilo koje države, pa je razlog povezivanja energenata (u aktualnom kontekstu plina) sa sigurnošću svakako izvan energetska, a uglavnom i ekonomskog sektora. „U srcu energetske nesigurnosti je preživljavanje države, pa je ona referentni objekt, a ne energija sama po sebi” (Christou i Adamides, 2013). Može se zaključiti da je izostanak sektora energetske sigurnosti u proširenom konceptu sigurnosti Kopenhaške škole opravdan jer je pokriven sektorima ekonomske, a još više (vanjsko)politićke sigurnosti. To što koncept energetske sigurnosti ne

¹³ Collins (2016: 7) razlikuje unutarnjopolitićku od vanjskopolićke sigurnosti. Njegov je stav, doduše, da su za koncept političke sigurnosti važnije unutarnje od vanjskih prijetnje te je stoga korisnije analizirati sigurnost režima (odnosi se na unutarnje prijetnje, primjerice pitanje legitimiteta) od političke sigurnosti (odnosi se na vanjske prijetnje, primjerice pitanje priznanja). Kada je riječ o energetska sigurnosti na području smo vanjskih prijetnji, jer se preko korištenja plinske trgovine kao instrumenta moći pokušava utjecati na vanjskopolićku autonomiju.

traži novi sektor sigurnosti u potpunosti je u skladu sa zahtjevom predstavnika Kopenhavske škole da sigurnost ne treba postati „roba koju treba širiti na dodatne sektore” (Buzan et al., 1998: 35), tim više što se sektori sigurnosti ne mogu promatrati izolirano, previše je preklapanja i međugri, logika prelijevanja je jaka, pa je sektorski pristup razjašnjavajući način samo na samom početku analize.

Koncept energetske sigurnosti ne proširuje niti produbljuje analizu sigurnosti – donio je malo stvarnih promjena i oko aktivnosti (riječ je o primjeni tradicionalnog instrumenta tvrde moći putem prisile, prijetnje ili nagrađivanja) i oko referentnog objekta (ugroženim se smatra u prvom redu ono što konstituira državu, njezin suverenitet iskazan kroz vanjskopolitičku autonomiju), a pitanja vezana uz njega najčešće se izučavaju na razini analize uobičajenoj za realizam – na razini države (EU je doduše nadnacionalna integracija koja ima ambicije smatrati se državom). Prema Christou i Adamidesu (2013), sekuritizacija energenata najčešće je dio političkog, ekonomskog ili čak vojnog diskursa prijetnji, pa je treba proučavati „na sveobuhvatniji, 'prošireni' (istaknuto u originalu) transektorski način, što dopušta istraživaču da istražuje njezin učinak na druge referentne objekte u njihovim odnosnim sektorima.” Ovaj rad zastupa tezu da je riječ o korištenju ekonomskog (trgovinskog odnosa) u političke svrhe, jer su, kako je ustvrdio Edward Carr (1939: 149, citirano prema Popović, 2011: 216) „ekonomske snage ustvari političke snage.”

Kako definirati energetske sigurnost u sadašnjem kontekstu?

„Ne radi se o tome da suvremena ugrožavanja sigurnosti nisu postojala i ranije, nego je zbog šireg spleta okolnosti na međunarodnoj pozornici – kojom je dominirala konfrontacija polova moći na Istoku i Zapadu, utrka u naoružavanju i zatvorenost u strogo blokovske okvire – osiguravanje od vojne prijetnje sigurnosti bilo u fokusu država i međunarodne zajednice” (Tatalović, 2010: 7).

Proširenje koncepta sigurnosti otvorilo je disciplinu sigurnosnih studija netradicionalnim sigurnosnim pitanjima. U konkretnoj plinskoj trgovini između EU-a i RF-a, koja je danas uzrok vezivanja energetske pitanja uz sigurnost, izvorno ekonomski odnos kao nepolitičko pitanje u vrijeme svog nastanka tijekom hladnog rata, kada je bio *business as usual* i područje niske politike, pretvorio se u političko i naizgled netradicionalno sigurnosno pitanje, što ga je dovelo u područje visoke politike. Koncept energetske sigurnosti predstavlja ustvari hibrid – mješavinu tradicionalnih sigurnosnih pitanja i prijetnji, dominantnih tijekom hladnog rata, i onih netradicionalnih, novih, uglavnom posthladnoratovskih.¹⁴

¹⁴ Kada se govori o energetske sigurnosti sporno je čak i to je li riječ o tradicionalnom ili netradicionalnom sigurnosnom pitanju. Collins (2016: 4) povremeno energetska pitanja uključuje u

Koncept energetske sigurnosti vezan je uz tradicionalna sigurnosna pitanja. Trgovina je tradicionalno pitanje niske politike, dok su vojna, ali i vanjskopolitička pitanja smatrana sigurnosnim pitanjima, pitanjima visoke politike, vitalnim pitanjima za „preživljavanje” države jer mogu imati bitan utjecaj na sigurnost ili funkcioniranje države i odluke u svezi s njima donose najviši politički predstavnici država. U aktualnom se kontekstu energetske sektor, točnije plinska trgovina, koristi kao instrument moći radi potpore činu utjecanja na vanjske politike država članica EU-a. Ta se plinska trgovina koristi kao tradicionalan instrument moći – ruska plinska strategija počiva na prisili i prijatni odnosno nagrađivanju, na Nyeovom konceptu tvrde moći (za razliku od meke moći uvjeravanja i privlačenja). Ne može se reći čak ni da je riječ o novoj vrsti instrumenta tvrde moći – postoje povijesni primjeri korištenja energenata i trgovine njima kao instrumenta moći umjesto vojne sile. Nova je ustvari samo vrsta energenta – ovaj put to nije nafta, već je plin, privlačan jer ga RF ima u izobilju, a EU ovisi o njemu. U skladu je to s Morganovim (2010: 35) zaključkom da države, osobito one koje smatraju da je bit vanjske politike borba za moć koja se sastoji od mogućnosti prisile, ponekad „otkrivaju nesvakidašnje prilike da postanu moćnije.”

Značenje koncepta energetske sigurnosti ovisi o specifičnostima država, kontinenta, vremenskom i strukturalnom kontekstu ili energetske izvora. Neki autori naglašavaju da koncept nije jasno definiran (Winzer, 2011), dok drugi drže da za takav „polisemičan” i „klizav” koncept nije praktično ni tražiti zajedničku definiciju (Chester, 2010: 887). Nema dominantne ili jedinstveno prihvaćene integrirane definicije energetske sigurnosti, a različiti okviri ili paradigme iz kojih se proučavaju energetska pitanja utječu na različita značenja,¹⁵ pa i rješenja. Neki autori izjednačavaju energetske sigurnost sa sigurnošću opskrbe (Loschel et al., 2008; Winzer, 2011), za neke energetske sigurnost znači smanjenje opasnosti od nesreća itd. Winzer (2011: 30–33) je nabrojao trideset osam različitih definicija energetske sigurnosti, nastalih u razdoblju između 1993. i 2010., a Sovacool (2011: 3–6) čak četrdeset i pet. Sve definicije koje je zabilježio Winzer odnose se na sigurnost opskrbe energentima, a samo dvije, uz rizike vezane za funkcioniranje ekonomije i blagostanje društva, spominju političku perspektivu, dok Sovacool drži da se brojnost definicija može dovesti u vezu s činjenicom da je „energija sama politiziran i višeznačan koncept.” Checchi i dr. (2009) dijele literaturu na onu koja energetske sigurnost interpretira iz ekonomske perspektive i

netradicionalna sigurnosna pitanja, a povremeno govori o energetske sigurnosti kao o tradicionalnom sigurnosnom pitanju (ibid., 6).

¹⁵ Kao primjer važnosti okvira iz kojeg se analizira neko pitanje Sovacool (2011: 8) je prikazao različite reakcije na naftnu krizu 1973. u SAD-u: javnost je krizu doživjela kao manevar naftnih kompanija kako bi profitirale od visokih cijena nafte, ekolozi kao blagoslov jer pokazuje opravdanost zahtjeva za odustankom od korištenja nafte, antiokolozi kao blagoslov njihovoj borbi protiv ekoloških organizacija, a neovisne, male naftne kompanije kao napad moćnih naftnih kompanija.

onu koja naglašava političku i stratešku stranu. Prema Olgi Johnson (2016: 71), većina definicija se koncentrira na vrstu energenta (sigurnost plina, nafte, ugljena, nuklearna sigurnost), vremenski raspon energetske prijetnje (kratkoročna, srednjoročna i dugoročna sigurnost), sekuritizirajućeg aktera ili referentni objekt (sigurnost energetske potražnje za proizvođače odnosno sigurnost opskrbe energentima za potrošače) te određenu razinu analize (globalna, nacionalna, energetska sigurnost poduzeća ili pojedinca). Cambridge Energy Research Associates (CERA, 2006: 8–9 prema Johnson, 2016: 71) definira energetska sigurnost kao „krovni pojam” koji pokriva mnoga ekonomska i politička pitanja: sigurnost infrastrukture, raznolikost opskrbe, cijenu, investicijski režim, sigurnosnu marginu i prihode, sigurnost opskrbe, pristup novim rezervama, energente kao oružje te rizik za terorizam i rat.

Velika je većina definicija energetske sigurnosti ograničena na fizičku sigurnost opskrbe energentima i stabilnost cijena energenata, na materijalnu i cjenovnu dostupnost energenata, jer su povijesna iskustva naftnih kriza jednostavno preslikana na aktualne plinske krize. Von Hippel et al. (2011: 74) govore o „konvencionalnom konceptu energetske sigurnosti” prema kojem biti energetska siguran znači osigurati sigurnu opskrbu energentima. Europska komisija preuzela je definiciju energetske sigurnosti IEA-e i definira je kao sigurnu opskrbu energentima koja se postiže „neprekinutom dostupnošću energetske izvora po prihvatljivoj cijeni” (Europska komisija, 2006; IEA). Ta konvencionalna definicija koncepta definira energetska sigurnost iz perspektive uvoznika, a definicija pokriva samo paradigmu prekida opskrbe i rasta cijene, što u prvom redu nanosi ekonomske štete, pa je riječ ustvari o tržišno orijentiranoj konceptualizaciji, tržišnocentričnoj definiciji energetske sigurnosti. Definicija je nastala kao posljedica prekida opskrbe odnosno cjenovnih šokova vezanih uz trgovinu naftom u drugom vremenskom i drugačijem geopolitičkom kontekstu. U aktualnom je geopolitičkom kontekstu potrebno osvijestiti dalekosežnu transformaciju uloge energenata – oni jesu ekonomsko dobro, ali su i strateški politički instrument. Energent nafta prije je bio strateški cilj, a razlike u opskrbljenosti naftom izvor sukoba (i vojnih) oko izvora nafte, pa je prikladnija bila sintagma energetska rat nego energetska sigurnost, a prikladnost sintagme je upitna i sada kada je plinska trgovina postala strateški instrument koji plinom obdarena država koristi za postizanje strateškog vanjskopolitičkog cilja.

Konvencionalna definicija energetske sigurnosti kao osiguranog pristupa dostatnoj količini energenata po prihvatljivim cijenama ne može udovoljiti zahtjevima aktualnog značenja koncepta energetske sigurnosti – odnosi se samo na ekonomsku dimenziju energetske politike, a ne pokriva političko-sigurnosnu. Nešto bliži aktualnom razumijevanju energetske sigurnosti, onako kako se tumači u ovom radu, jest Yergin (citirano prema Andrews, 2005) koji je definira kao „osiguranje adekvatne, pouzdane opskrbe energentima po razumnim cijenama,” ali na način koji „ne ugrožava glavne

nacionalne vrijednosti i interese.” Prihvatljiva je i definicija Meghan O’Sullivan (2013: 31) da „biti energetski siguran znači imati pristup cjenovno prihvatljivim energentima bez (istaknuto u originalu) neopravdanog iskrivljavanja nećijih političkih, sigurnosnih, diplomatskih ili vojnih aranžmana.”¹⁶

Kontekstualizirana definicija energetske sigurnosti traži širenje izvan sigurne opskrbe i prihvatljive cijene te uključivanje strukturiranja plinske trgovine kao asimetričnog odnosa. Uz ekonomsku dodaje joj se političko-sigurnosna perspektiva – ciljano korištenje ili prijetnja korištenjem energenata i trgovine njima u politici moći odnosno pokušaji suzbijanja tih aktivnosti. U radu izučavamo aktualnu empirijsku upotrebu sintagme energetska sigurnost, jer značenje koncepta „ovisi o njegovom korištenju ... nije nešto što se može analitički ili filozofski definirati kako bi bilo najbolje”, „značenje ne leži u onome što ljudi misle da koncept znači, nego kako ga implicitno koriste na jedan, a ne na drugi način” (Buzan et. al, 1998: 24). Stoga će se koncept pokušati definirati u aktualnom kontekstu – naglasak će biti na sigurnosnoj dimenziji plinske trgovine koja se izvorno uokvirivala u pretežito ekonomskim terminima i koja je specifična zbog distinktivnih karakteristika trgovine energentom plinom (uvjeti u trgovini naftom potpuno su različiti od uvjeta u trgovini plinom) upravo između tih dvaju aktera – EU-a i RF-a.

Fokus je na plinskoj trgovini jer se ona koristi kao instrument prisile, tvrde moći, zahvaljujući dvama preduvjetima:

- objektivnim materijalnim uvjetima trgovanja kao što su mogućnost prekida opskrbe te prevelika ovisnost o ruskom plinu, koja se asimetrično povećava usmjerenim strukturiranjem uvjeta trgovanja plinom i plinskog tržišta
- subjektivnim percepcijama aktera u odnosu, jer EU plinsku trgovinu uokviruje u terminima prevelike ovisnosti o RF-u što je kvalificira kao sigurnosnu prijetnju.

Energetska sigurnost u aktualnom je kontekstu reducirana na jedan energent (plin), na geopolitičku dimenziju (korištenje plina i trgovine njime kao instrumenta moći), na ograničeno vremensko razdoblje (nakon 2000.), a razmatra se i perspektiva izvoznika (koji politizira plinsku trgovinu) i perspektiva uvoznika (koji odgovora na različite načine, između ostalog pokušajima sekuritizacije plinske trgovine). Korištenju plinske trgovine kao instrumenta moći cilj je proizvodnja učinka na uvoznike plina, pa se energetska sigurnost ipak može najbolje razumjeti iz perspektive EU-a na koji je usmjereno rusko korištenje plinske trgovine u politici moći. Stoga se u sadašnjem vremenskom, strukturalnom, geopolitičkom te odabranom ograničenom prostornom kontekstu energetska sigurnost definira kao odsustvo prijetnje vanjskopolitičkoj sigurnosti putem korištenja asimetrične ovisnosti u plinskoj trgovini kao instrumenta tvrde moći.

¹⁶ Za O’Sullivan je korisnije razmišljati o „geopolitici energije” nego o energetske sigurnosti.

Što znači imenovati nešto sigurnosnim pitanjem?

Budući da je sintagma energetska sigurnost „zasićena jezikom sigurnosti” (Ciuta, 2010: 124), važno je definirati što činimo kada u sadašnjem kontekstu kažemo energetska sigurnost. Može se zaključiti da je rast važnosti i učestalosti primjene koncepta energetske sigurnosti posljedica nove uloge koju je plinska trgovina između EU-a i RF-a dobila nakon 2000., kao svojevrsna eksternalija pokušaja sekuritizacije nakon osvješćivanja EU-a da je njezina trgovina strateški važnom robom (plinom) s RF-om tako strukturirana da olakšava njezino korištenje u politici moći.

Dimenzija kroz koju se neka politika (u ovom slučaju energetska, konkretnije plinska) uokviruje, kako se „inicijalno formulira i upakira ima veliki utjecaj na eventualni ishod” (Princen i Rhinard, 2006). Kako je rečeno, ekonomski i sigurnosni okvir mogu za posljedicu imati dijametralno suprotna rješenja – ekonomska dimenzija energetske politike tretira plin kao robu i cilj je maksimiziranje profita, a sigurnosna dimenzija tretira plin i trgovinu njime kao instrument moći i cilj je minimiziranje ovisnosti o plinu. Razlikovanje između tih dviju dimenzija može dovesti do napetosti između suradničkog i suparničkog dizajna. Energetska politika u smislu ekonomske ili javne politike traži suradnju s RF-om i fokusirana je na sigurnu i cjenovno prihvatljivu opskrbu svim vrstama energenata – to je kooperativno, nekonfliktno razumijevanje energetske politike. Njezina sigurnosna dimenzija traži sukob s RF-om radi osiguranja vlastite sigurnosti, jer je „sigurnost arena sukobljenih aktera” (Buzan et al., 1998: 37). Sigurnosno uokvirivanje plinske trgovine donosi visok oportunitetni trošak, ali „nekada preživljavanje kao samostalne države može predstavljati i prepreku ostvarenju dobiti” (Luša, 2013: 244).

Način uokvirivanja pitanja trgovine plinom može povećati odnosno smanjiti strahove te utjecati na njezino pretvaranje u prvorazredno sigurnosno pitanje. Kada plinsku politiku uokvirimo kroz sigurnosnu dimenziju na području smo energetske sigurnosti. Prijetnju sigurnosti države predstavlja korištenje plinske trgovine u politici moći, kao instrumenta moći radi jačanja moći utjecanja na vanjsku politiku, na autonomno vanjskopolitičko odlučivanje. Diskurs energetske sigurnosti je naglašeno realističan, državocentričan, konfliktan, s naglaskom na moći i utjecaju, na onome što Ciuta (2010) naziva „logikom rata.” Stoga bi kao posljedica plinske trgovine uokvirene kroz sigurnosnu dimenziju izgradnja „otpornosti u smislu obrane od nesigurnosti” (Breede, 2015) trebala biti iznad ekonomske učinkovitosti. Ipak, kada je riječ o energetskej prijetnji kao o netradicionalnoj i nevojnoj prijetnji sigurnosti (bez obzira na koji je sektor sigurnosti usmjeren), teže je prihvatljiv koncept „voljnosti plaćanja” (*willignes to pay*) za sigurnost, koji je u slučaju tradicionalnih, vojnih prijetnji sigurnosti samorazumljiv. Primjerice, lakše je usuglasiti odobrenje financijskih sredstava za jačanje ratnog zrakoplovstva nego za izgradnju LNG terminala, iako je to u skladu s diverzifikacijskom energetskom politikom

EU-a. Buzan et al. (1998: 28) objašnjavaju to „institucionaliziranom sekuritizacijom” vojnog sektora koji se tradicionalno smatra sigurnosnim pitanjem – izgovaranje riječi obrana implicira sigurnost i prioritet. Kod energetske sigurnosti to nije tako – plinska trgovina nije sekuritizirana, jer bi to omogućilo odgovore jednake po opsegu i hitnosti odgovorima na tradicionalne sigurnosne prijetnje poput vojnih.

Rast važnosti i učestalosti primjene sintagme energetska sigurnost može ukazivati i na multipliciranje aktera i aktivnosti koji se podvode pod sigurnost, na inflatorne tendencije u okviru koncepta sigurnosti, na ciljano širenje sektora sigurnosti. Energetska nesigurnost može se temeljiti i na percepcijama koje su politički konstruirane, subjektivne, pitanje političkog izbora, a ne objektivne realnosti. Ako se značenje koncepta energetska sigurnost može konstruirati, onda se definiciji sigurne energetske opskrbe temeljenoj na ekonomskoj dimenziji može dodati politizirano značenje. Stoga je opravdano pitanje je li korištenje sintagme energetska sigurnost povezano s pokušajem sekuritizacije već politiziranog pitanja trgovine plinom? Iz ekonomske perspektive, energetska sigurnost bila bi samo diskurzivna praksa koja određuje što se smatra problemom i stabilizira značenje koje ograničava ekonomsku politiku i otežava suradnju.

Energetsku sigurnost moguće je konceptualizirati u različitim sektorima sigurnosti i na različitim razinama. EU i nadalje nastoji uskladiti tri ključna cilja vezana za tri dimenzije (ekonomsku, ekološku i sigurnosnu) svoje energetske politike, kojima je dodala još dva cilja – jedan ekonomski i ekološki.¹⁷ Sve dimenzije energetske politike su međuovisne (primjerice više obnovljivih izvora energije znači manju potrošnju, pa i manji uvoz plina), ali se EU posebno trudi ne prioritizirati između dimenzija svoje energetske politike zbog dvaju ključnih razloga. Prvi je razlog identitetski. EU je liberalna ekonomsko-politička integracija pa na svijet i plinsku trgovinu ne želi gledati iz realističke, nego iz liberalno-ekonomske perspektive, koja pretpostavlja suradnju, a ne sukob. EU na rusko korištenje plinske trgovine u politici moći pokušava odgovoriti diskursom ekonomske sigurnosti snažno podređenim liberalno-tržišnoj paradigmi: egzistencijalnu prijetnju predstavlja kršenje principa na kojima je organiziran liberalni ekonomski poredak (npr. monopol, protekcionizam) i sve što onemogućuje jedinstveno tržište EU. Drugi je razlog materijalni, činjenični. EU ne može osigurati vjerodostojnu alternativu ruskom plinu, pa ne želi dati primat sigurnosnoj dimenziji, koja vodi u sukob i otežava suradnju. EU je asimetrično ovisan te posljedično kratkoročno osjetljiv i dugoročno ranjiv u plinskoj trgovini s RF-om. Iz tog razloga EU, iako je svijet energenata postao bitno realističniji, a sigurnosna dimenzija kao sastavna

¹⁷ Umjesto prijašnjih triju dimenzija (ekonomske, ekološke i sigurnosne) EU sada razlikuje pet dimenzija svoje energetske politike – sigurnosnu (sigurnost, solidarnost i povjerenje), dvije ekonomske (potpuno integrirano unutarnje energetske tržište te istraživanje, inovacije i kompetitivnost) te dvije ekološke (energetska učinkovitost i dekarbonizacija ekonomije).

komponenta nacionalne sigurnosti sve važnija, nastoji uokviriti energente kroz sektore manje vezane uz sigurnost, a od IEA-e preuzima ekonomski utemeljenu definiciju energetske sigurnosti vezanu uz naftu („neprekinuta dostupnost energetske izvora po prihvatljivim cijenama”). Sigurnosna dimenzija europske energetske politike glavni je pokretač stvaranja Europske energetske unije, međutim, EU ne želi prenaglašavati sigurnosnu dimenziju jer je zainteresiran zadržati plinski odnos s RF-om, ne želi sekuritizirati taj već politiziran odnos jer „sekuritizacija nekog pitanja znači neuspjeh njegova tretiranja kao normalne politike” (Buzan et al., 1998: 29).

U EU je pitanje plinske trgovine s RF-om desekuritizirano, oduzeto mu je sigurnosno značenje (Emmers, 2010: 133). Provedena je „liberalna desekuritizacija” jer je s liberalno-ekonomskog stanovišta „sekuritizacija način zauzimanje pozicije ekonomskog nacionalizma u raspravi o ekonomskoj politici” pa je desekuritizacija ekonomije središnje pitanje liberalne ideologije (Buzan et al., 1998: 115, 10). Zadržan je ipak diskurs energetske sigurnosti kao diskurzivna dimenzija pokušaja njezine sekuritizacije.

Zaključak

Pojedini analitičari osporavaju važnost koncepta energetske sigurnosti u suvremenim međunarodnim odnosima. O tome da nisu u pravu najbolje govori nesmanjena pažnja koja se konceptu posvećuje i u znanstvenome i u javnome diskursu. Zbog sveprisutnosti sintagme energetska sigurnost, što ukazuje na „otpornost koncepta sigurnosti i njegovu predvodničku moć” (Ciuta, 2010), briga oko toga jesu li energetska pitanja sigurnosna i jesu li važna u međunarodnim odnosima je izlišna. Direktor analitike u *Geopolitical Futures* Jacob Shapiro (2019) je na pitanje koja će ključna „oružja” utjecati na ravnotežu moći u narednim desetljećima, odgovorio da će, uz umjetnu inteligenciju i utrku u svemiru, to biti energetska sigurnost, koja će „kao i uvijek ... biti jedan od ključnih čimbenika ravnoteže moći.” Zaključak je ovog rada da je konceptu energetske sigurnosti u posljednjih desetak godina jako porasla važnost zbog trgovine samo jednim energentom (plinom) upravo između EU-a i RF-a i to zbog njezine sigurnosne, a ne ekonomske ili ekološke dimenzije.

Cilj je rada bio istražiti sadržaj i značenje koncepta energetske sigurnosti u aktualnom kontekstu i pokazati da je to promjenjiv i kontekstualno uvjetovan koncept. Nije bio cilj izložiti svezremenski koncept energetske sigurnosti i dati njegovu općeprihvatljivu definiciju, nego pokazati što on danas znači i što činimo kada ga primjenjujemo. Također, cilj je bio osvijestiti potrebu promišljanja koncepta jer, kako je ustvrdio Chester (2010: 893), „oni koji se opredjeljuju za određeni diskurs, uključujući donositelje političkih odluka, trebaju otvoreno prezentirati uvjerenja, tvrdnje ili pretpostavke koje ih informiraju i koji oblikuju korištenje koncepta.” Zaključak je da je uvriježena sintagma energetska sigurnost upitna kao analitički koncept i ustvari semantički konstrukt, jer

je njezin sadržaj u manjoj mjeri prisutan u konceptu ekonomske, a pretežito u konceptu (vanjsko)političke sigurnosti. Stoga konceptualno ne unapređuje analizu sigurnosti, nego predstavlja ustvari realistički, gotovo hladnoratovski način političkog promišljanja. Upitna semantička i analitička prikladnost sintagme energetske sigurnosti kao koncepta ne umanjuje njegovu važnost, jer korištenje plinske trgovine kao „tvrde moći” može biti prvorazredni sigurnosni problem i prijetnja nacionalnoj sigurnosti države. Osim toga, „realna sigurnost” ne može se definirati izvan svijeta politike zato jer „što je sigurnosno pitanje određuju politički akteri, a ne znanstveni analitičari” (Buzan et al., 1998: 29, 31, 204).

Literatura

- Andrews, C. J. 2005. Energy Security as a Rationale for Governmental Action. *IEEE Technology and Society Magazine*, 16–25.
- Azzuni, A. i Breyer, Ch. 2018. Definitions and dimensions of energy security: a literature review. *Wiley Periodicals. Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment*, 7 (1): 1–34.
- Breede, H. Ch. 2015. Security and energy capture: The military perspective. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 70 (3): 463–470.
- Buzan, B. et al. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Checchi, A. et al. 2009. Long-Term Energy Security Risks for Europe: A Sector-Specific Approach. *CEPS Working Document. Thinking ahead for Europe*, 309: 1–52.
- Cherp, A. i Jewell, J. 2011. The Three Perspectives on Energy Security: Intellectual History, Disciplinary Roots and the Potential for Integration. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3: 202–212.
- Cherp, A. 2012. Defining energy security takes more than asking around. *Energy Policy*, 48: 841–842.
- Chester, L. 2010. Conceptualising Energy Security and Making Explicit its Polysemic Nature. *Energy Policy*, 38: 887–895.
- Christou, O. i Adamides, C. 2013. Energy securitization and desecuritization in the New Middle East. *Security Dialogue*, 44 (5–6): 507–522.
- Ciuta, Felix. 2010. Conceptual Notes on Energy Security: Total or Banal Security? *Security Dialogue*, 41 (2): 123–144.
- Collins, A. 2016. Introduction: What is Security Studies?, u: Collins, A., *Contemporary Security Studies. Fourth Edition*. Oxford University Press: 1–10.
- Ćiković, Hrvoje. 2008. The Analysis of the Influence of Energy Security on Foreign and Security Policy of the Republic of Poland. *Croatian International Relations Review*, July–December, 119–128.

- Dent, Ch. M. 2010. *Ekonomska sigurnost*, u: Collins, A., *Suvremene sigurnosne studije*. Politička kultura: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti. Zagreb: 233–254.
- Europska komisija. 2006. *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf. 15. srpnja 2017.
- Europska komisija. 2014. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council 'European Energy Security Strategy'*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52014DC0330>. 15. ožujka 2017.
- Europska komisija. 2015. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank 'A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy'*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2015:80:FIN>. 24. veljače 2017.
- Emmers, R. 2010. *Sekuritizacija*, u: Collins, A., *Suvremene sigurnosne studije*. Politička kultura – Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti. Zagreb: 133–150.
- Entman, R. M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4).
- Europski parlament. 2012. *Engaging in energy policy cooperation with partners beyond our borders: strategic approach to secure, sustainable and competitive energy supply*. <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=602239&l=en>. 23. travnja 2018.
- EU. 2003. *European Security Strategy „A secure Europe in the better World.”* <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>. 21. veljače 2017.
- EU. 2008. *Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World*. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf. 22. veljače 2017.
- Finon, D. i Locatelli, C. 2008. Russian and European Gas Interdependence. Could Contractual Trade Channel Geopolitics? *Energy Policy*, 36: 423–442.
- Goldthau, A. 2013. *Conclusion: Findings and New Research Agendas*, u: Goldthau, Andreas, *The Handbook of Global Energy Policy*. Wiley-Blackwell: 521–524.
- IEA – International Energy Agency. *Energy Security*. <https://www.iea.org/topics/energysecurity/>. 13. srpnja 2017.
- Jewell, J. i Cherp, A. 2014. The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75: 415–421.
- Johnson, O. 2016. *The Concept of Energy Security: Implications of EU–Russia Energy Relations, 2004–2012*. The University of Leeds, School of Politics and International Studies.
- Kolodziej, E. A. 2011. *Sigurnost i međunarodni odnosi*. Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

- Luša, Đana. 2013. Koncept anarhije u realističkoj teoriji međunarodnih odnosa, u: Jović, Dejan, *Teorije međunarodnih odnosa – realizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Morgan, P. 2010. Sigurnost u međunarodnoj politici: tradicionalni pristupi, u: Collins, A., *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura – Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti.
- Natorski, M. i Surrallés, A. H. 2008. Securitizing Moves To Nowhere? The Framing of the European Union's Energy Policy. *JCER*, 4 (2): 71–89.
- Nikodinovska-Stefanovska, S. 2018. Reconceptualizing Security in the 21st Century. *International Scientific Conference: Security System Reforms as Precondition for Euro-Atlantic Integrations*, 1.
- O'Sullivan, M. L. 2013. The Entanglement of Energy, Grand Strategy, and International Security, u: Goldthau, A., *The Handbook of Global Energy Policy*. Wiley-Blackwell: 30–47.
- Popović, P. 2011. Suvremena kritika liberalne teorije međunarodnih odnosa: Država i paradigma međuovisnosti. *Politička misao*, 48 (2).
- Princen, S. i Rhinard, M. 2006. Crashing and Creeping: Agenda Setting Dynamics in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 13 (7): 1119–1132.
- Prontera, Andrea. 2017. *The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond. States, Markets, Institutions*. London – New York: Taylor and Francis Group.
- Shapiro, J. 2019. Počinje utrka u naoružanju umjetnom inteligencijom. *Jutarnji list*. <https://euractiv.jutarnji.hr/PiD/globalnapolitika/intervju-jacob-shapiro-direktor-analitike-u-gpf-pocinje-utrka-u-naoruzanju-umjetnom-inteligencijom/8730530/>.
- Sovacool, B. 2011. Introduction: Defining, Measuring, and Exploring Energy Security, u: Sovacool, B., *The Routledge Handbook of Energy Security*. Routledge. New York: 1–42.
- Sovacool, B. K. i Mukherjee, I. 2011. Conceptualizing and measuring energy security: A synthesized approach. *Energy*, 36: 5343–5355.
- Tatalović, Siniša. 2010. Predgovor, u: Collins, A., *Suvremene sigurnosne studije*. Politička kultura – Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti. Zagreb: 7–13.
- Yergin, D. 2006. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85 (2): 69–82.
- Von Hippel, D. F. et al. 2011. Evaluating the Energy Security Impacts of Energy Policies, u: Sovacool, B. K., *The Routledge Handbook of Energy Security*. Routledge. Abingdon: 74–95.
- Winzer, C. 2011. Conceptualizing Energy Security. *EPRG Working Paper. Cambridge Working Paper in Economics*, 1123–1151.
- Wolfers, A. 1952. 'National Security' as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67.

Concept of energy security in contemporary security studies

Abstract

The term 'energy security' has been so ubiquitous that it seems transparent and understandable. But that is just an illusion – the usage of the term is controversial, often too holistic, indicating underdevelopment of the concept itself. Most diverse questions have been discussed under the term 'energy security' – they are, however, bound together only by the term 'energy' as their common denominator. In this paper, it is assumed that this concept is currently growing in importance as the consequence of a new role assigned to the gas trade between the EU and the Russian Federation since 2000, as an externality of the use of this trade in power politics, of its politicization and attempts at securitization. It will be shown that this concept is a semantically ingrained construct; as an analytical concept it is empty – its meaning is already contained in the economic security sector, and even more so in the (foreign) political security sector. Explication and redefinition of the concept of energy security in the current context contribute to the improvement of theoretical delineation and deeper understanding of empirical implications of its usage. As a discursive practice, the concept determines what is to be considered a problem, and it may cause difficulties in economic cooperation.

Key words: energy security; economic security; political security; energy policy; redefinition